

Arbetsförhållanden vid Garphyttan under 1860 - 90 talet. Berättad av bergsmannen och hemmanägaren Per Ersson, Uskaboda. Per Ersson är född i Garphyttan ~~den~~ år 1855 och är av den gamla "sexmansläkten" Per Ersson i Garphyttan.

Per Erssons fader hette Erik Persson och dennes fader var sistnämnde "sexman" Per Ersson, heller som han allmänt kallades "sexman Per Ersa".

Per Ersson, Uskaboda var vid trettio års ålder "malmkörare" från Slottsbergs- och Timansgruvorna, den förra gruvan inom Lindes socken och den sistnämnde inom Järnboås socken. Malmen kördes till Dalkarlshyttan. ~~En~~ Körningen av malm från Slottbergets gruva till Dalkarlshyttan tog två dagar pr fora. Första dagen körde man ned till Guldsmedshyttan och dagen efter fortsatte man till Dalkarlshyttan. Betalningen utgjorde för häst och karl omkring 5 kr. pr fora. D. v. s. kr. 2:50 pr. dag.

En annan forkörning var körningen av d. s. k. "Norakoxen" till Guldsmedhyttan. Som benämningen anger var det fråga om kox till hyttan och denna köptes i Nora, då den transporterades pr. järnväg. Även i detta fall tog körningen två dagar i anspråk. Första dagen kördes den från Nora till Garphyttan där omlastning skedde och vidare transporterades till Guldsmedhyttan.

Ang. Garphytte hytta, mins Ersson mycket väl när denna ännu var igång. Fadern Erik Persson var bergsman och ~~härskade~~ var en av delägarna i densamma.

De olika bergsmännen hade sina bestämda tider och "blåsningar", vidare sina egna "järnbodar" ensam eller tillsammans med någon annan bergsman, beroende på hur stor del man hade i själva hyttan.

Det färdiga järnet såldes till Nora, till en köpman Gredin, som den tiden var en av de förnämsta järnuppköparna inom Lindes bergslag. ~~Räknade~~ Efter affären provianterade man ~~med~~ det nödvändiga i matväg - och kan man tillägga - även i spritväg. Dessa affärsresor brukade man inte knussla på "hudevallarna" med påföljd att man mer eller mindre omtöcknat tillstod vid hemkomsten.

under denna tid
Beträffande förhållandena mellan bergsmännen inbördes, kännetecknades denna av god sammanhållning. Men efter hand blev det si och så med denna sammanhållning och blev upplösningstendenserna dem emellan en av de bidragande orsakerna till att hyttan ~~stängde~~ gick omkull och många av ~~de~~ bergsmännen tvingades att göra konkurs.

sporadiskt
Visserligen fortsatte driften ännu en tid med bergsmän från Garphyttan och Hammarbacken, men i. o. m. att Guldsmedshyttans bolag inköpte Garphyttan upphörde driften vid densamma defini-

tivt upphörde och hyttan för alltid nedlades och slutligen revs. Genom detta glesnade beståndet av självägande och fria bergsmän än mer och deras söner blevo större och mindre jordbrukare.

Garphyttans ~~fxäxxhxxkgsmäxxhxxkxxkxxkxxk~~ vidare öden blev, att bergsmännen och bönderna därstädes nu fingo bli kolleverantörer åt det mäktiga Guldmedshyttan. Dock flyttade ett par av de gamla bergsmännen från Garphyttan till Öskeviks hytta där de slog sig ihop med bergsmän därstädes och tillsammans med dem brukade Öskeviks hyttan till ~~xxx~~ även den inköptes och brukades av nya ägare, icke bergsmän. Några av Bergsmännen och deras söner i Garphyttan sålde däremot sina egendomar och emigrerade till Amerika.

Ang. levnadsförhållandena under den tid hyttan var i drift, var dem enkla. Jordbruket var litet och kreatursbesättningarna små, beroende på att järnhanteringen ~~xxx~~ sedan generationer tillbaka var den huvudsakliga och centrala inkomstkällan.

Ersson minns mycket väl den tiden hyttan ännu var igång, Malmbokningen. Denna malmbokning skedde på följande sätt, att den som bokade hade en s.k. boksten ~~xxxxxxkittenxxtagningxix~~/en mindre sten med en liten uttagning i mellan sig och /bokade/knackade sönder den rostade malmen med en s.k. bokhammare av järn. I ~~xxxxx~~ bokningen deltog både kvinnor och barn.

Den sista masmästaren vid Garphytte hytta hette Jan Perseon. Han var torpare vid Garboda, men arrenderade efter hyttans nedläggande ett större jordbruk vid Öskebohyttan där han slog sig ned som jordbrukare.

Arbetsförhållanden vid Garphyttan under 1860 - 90:talet. Berättad av bergsmannen Per Ersson, Uskaboda. Per Ersson är född i Garphyttan år 1855 och alltså vid berättelsens avgivande 84 år gammal. Ersson också av den gamla "sexmansläkten" Per Ersson i Garphyttan. Per Erssons fader hette Erik Persson och dennes fader var omnämnde "sexman" Per Ersson, eller som man allmänt kallades "sexman Per Ersa".

Per Ersson, Uskaboda, var vid trettio års ålder malmkörare från Slottsbergs- och Timansgruvorna. Den förstnämnda gruvan inom Lindes socken och den sistnämnde inom Järnboås socken. Malmen från de båda gruvorna kördes till Dalkarlshyttan. En dylik körning av malm ex. från Slottsbergs gruva till nämnda hytta tog två dagar i anspråk. Första dagen körde man fram till Guldsmedshyttan för att nästa dag fortsätta fram till Dalkarlshyttan. Betalningen för denna malmkörning utgjorde för häst och karl 5 kronor, d. v. s. kr. 2:50 pr dag.

En annan slags forkörning var körningen av d. s. k. "Norakoxen" från Nora till Guldsmedshytte hytta. Denna kox transporterades till Nora pr järnväg och respektive hyttor, som använde sig av denna kox fick alltså hämta denna vid avlastningsplatsen, som ~~gammal~~ var Nora. Även i detta fall tog forkörningen två dagar i anspråk med uppehåll och omlastning i Garphyttan därifrån den dagen efter kördes ned till Guldsmedshyttan.

Ang. driften vid Garphytte hytta mins Per Ersson, ehuru han själv aldrig arbetade vid hyttan, mycket väl när denna var igång. Fadern, Erik Persson, var själv bergsman och en av delägarna i densamma.

De delägande bergsmännen hade sina bestämda brukningstider "Blåsningar". Vidare sina egna s. k. järnbodar, varför sig eller tillsammans någon annan bergsman, beroende på hur stor del man hade i hyttan.

Det färdiga järnet såldes till Nora, företrädesvis till köpmannen Gredin, som var en av de förnämsta järnuppköparna inom Lindes- och Nora bergslag denna tid.

Dessa järnresor, om man nu vågar benämna dem så, mellan Nora och hyttan voro försäljnings- och provianteringsresor. Efter affären provianterade man

det behöfliga i matväg - och även spritväg. På dessa resor mellan Nora och hyttan var man inte knusslig på "hudevallarna" / ett bergslagsuttryck för det mera allsvenska uttrycket "nubben ell. nubbar" / - med påföljd att man mer ell. mindre omtöcknad anlände hem. Åtskilliga färgstarka historier om och i kring dessa "järnresor" ~~läva~~ alltjämt kvar bland bergslagsbygdens folk, ~~xxx~~

Beträffande det inbördes förhållandet mellan bergsmännen vid hyttan kan här nämnas; att så länge priset och avsättningen på järn var normalt, var också den inbördes sammanhållningen gem emellan god. Men i och med de ekonomiskt starkare och rationellt arbetande bolagens inträdande på järntillverkningens område, inträdde osäkerhet och inre splittring bland bergsmännen. Det blev längre mellan "blåsningarna" och slutligen upphörde driften och hyttan laades ned. Resultatet av denna utveckling blev, att många av de mindre ekonomiskt bärkraftiga bergsmännen tvingades göra konkurs.

Visserligen fortsatte driften sporadiskt vid Garphyttan ännu någon tid av en del kvarvarande bergsmän från Garphyttan med tillskott av några bergsmän från Hammarbacken, men i. o. m. att Guldsmedshyttans bolag inköpte Garphyttans upphörde verksamheten definitivt. Hyttan blåstes ned för alltid och revs slutligen. Därmed glesnade beståndet av självägande fria bergsmän alltmer och deras söner tvingades att söka sig annan bergning och blevo större ell. mindre jordbrukare inom bygden. Många av bergsmännen och deras söner inom Garphyttan sålde sina egendomar och emigrerade till Amerika.

Garphyttans vidare öden blev, att de ännu kvarvarande bergsmännen och bönderna inom orten nu fingo bli kolleverantörer åt det mäktiga Guldsmedshyttans bolag. Dock utflyttade ett par av Garphyttans bergsmän till Öskeviks hytta där de tillsammans med bergsmän därstädes brukade nämnda hytta tills den inköptes och brukades av ny ägare, en ingenjör.

Ang. levnadsförhållandena vid och kring hyttan, voro de mycket enkla. Jordbruket var litet och outvecklat, kreatursbesättningarna små, allt beroende på att järnhanteringen sedan generationer tillbaka var den huvudsakliga inkomstkällan.

Beträffande själva arbetet vid hyttan mins Per Ersson särskilt den s.k. "malmbokningen". Den tillgick på följande sätt: den som bokade hade en mindre s.k. boksten i knäet. I denna sten var en liten utskälning/uthuggning/och i denna utskälning placerades malmstycket/en malmbit av ungefär två mansnå- vars storlek, som knackade sönder den med en järnhammare, en s.k. bokhammare. I malmbokningen deltog både kvinnor och barn.

Den siste malmästaren vid Garghytte hytta hette Jan persson. Han var under sin tid vid hyttan torpare vid Garboda. Efter hyttans nedläggande arrenderade han ett större jordbruk vid Öskebohyttan och slog sig ned där som jordbrukare.